National Library of Israel
Maariv - מעריב, 29.02.1980, page 79

הבלוניריות של

פשרניחבסקי

וחי בדיחה שפורסמה בפורים של שנת 1932. אפשר לחזור עליה גם היום: „סיטונאי ששמו פרחי כותב ל„תנו בה": „לתנובה. לשלוח מיד ביצים בעד מאת שילינג. אם טובות אשלח המ־חאה". ו„תנובה" עונה: „לפרחי, סיטונאי. שלח המחאה. אם טובה — נשלח ביצים".

בדיחה זו פורסמה בעתון „הקימקום" של שנת 1932, שעורכו היה הסופר אביגדור המאירי. „הקימקום" היה אחד מ־165 עתוני־ההומור שיצאו לאור בארץ־ישראל לקראת פורים עד מלחמת ה־עצמאות. מאז פסקו העתונים לצאת. אילו מפני שפחת ההומור, או שתמו מחברי ההומור, או שלא הוציא עתון הומור זהו עסק יקר ביכיבוי.

כיצד מוציא אדם עתון לפורים?

איש ספר הוא, ובין חבריו הוא נחשב לסיקה ומקריא מדי פעם פליטונים עכתב הוא עצמו, ומספר בדיחות. כל השנה הוא עובד במלאכתו, לעתים הוא מובטל ואחר־כך חוזר לעבוד וחוסך פרוטה לפרוטה. יש לו מה לומר ולהעיר על הנעשה סביבו, ויש לו גם סיפורים מצחיקים לספר, ובדיחות לבדח בהן לב אנשים, יש לו גם מעט שונאים, יחבר היודע לצייר. מבקש הוא לפרסם את מה שבלבו, אבל אין מפרסמים אותו בכתבי־העת, אז שדחים את רוב יצירותיו, אבל הוא מחכה. הג־הפורים ממשמש ובא, הוא לוקח את שקיק הכסף שצבר, הולך לבית־הדפוס, מביא עמו את גליונות פרקי־ההומור שאת רובם כתב בעצמו — ומדפיס עם את דברי הסטירה החודרים עד נפש, את דברי ההומור, את ההערות והבדיחות והרמזים השונונים. החבר־הצייר מעטר מעטר את החוברת ששמה מן הסס־טרה, או יותר נכון מן המגילה, כמו „מהודו ועד כוש", „אחשדרפן", „ויזתא", „אוזני המן", ועוד כהנה שמות כמו „התותח", „הקומקום המקשקש", „השפיפון", ועוד־ועוד. ומי שעדיין לא רוקן את לבו לפני הפורים, עושה זאת לפני החגים האחרים, כמו פסח, שבועות וסוכות, ומוציא גם לכבודם עתוני־הומור. כמובן, אין תיאור זה מתכוון לכמה סופרים בעלי רמה שהוציאו לאור מדי פעם עתוני הומור.

„אספקלריא" — העתון הראשון

העתון הסטירי הראשון בארץ יצא לאור לקראת פורים 1895, כתוספת לעתון „החבצלת" הירושלמי. שמו היה „אספקלריא". ועורכו אייזיק בן־טובים מעסקני הישוב באותו זמן, ומטרתו העיקרית — להילחם ב„חילוניים", שבין השאר העיזו אז וערכו „מחולות תערובות" שבהם השתתפו בני שני המי־נים, וכן העלו הצגת תיאטרון ברחובות, גם היא בהשתתפות נשים וגברים יחדיו. שנה אחר־כך יצא גליון נוסף של „אספקלריא".

●● עתון מדגדג

אבי העתונות התיחולית היה מירה וסופר ובלשן ופומונאי ומחזאי ועסקן — קדיש לייב סילמן מירושלים. בפורים של שנת 1909 הוציא לאור את העתון „ליהודים", ובו הצחיק ובידח, ערך מלחמות, וכתב פזמונים, ולחם באליעזר בן־יהודה ובאשתו חמדה ובבנו איתמר, שהוציאו אז לאור עתון יומי בשם „הצבי" והתחברו בין השאר, עם המשומד העשיר פיינגולד, אשר נתמנה למו"ל העתון. כותרת המשנה של „ליהודים" באה ללגלג על אחד מחי־דושי המלים של אליעזר בן־יהודה. אותה כותרת ציינה, כי „ליהודים" הוא „עתון חושמתי". אותי זמן פירסמו התורכים קונסטיטוציה חדשה ובן־יהודה, שלא אהב מלים זרות, חידש במקום „קונ־סטיטוציה" — **חרשמה**, ראשי תיבות של „חוקת שלטון מוגבלה". בראש העתון פירסם גם סילמן את המוטו שלו: „כי לדגדג אני בא". העתון יצא בעשר חוברות, עד שנת 1925.

לא עבר חודש, וירושלים ראתה עתון חדש — „חמר גמל", בהוצאת בני משפחת בן־יהודה, שבין חשאר יצא, כמובן, בחריפות נגד סילמן. עתון הומור שלישי ושמו „המדגדג" יצא שנה אחת אחר־כך, על־ידי חבירת העתונאים שהסתופפה סביב העתון „החירות", שעורכיו היו משכילים מבני העדה הספרדית בירושלים. עתון זה תקף בחריפות את בית בן־יהודה ואת סילמן. כותרת המשנה שלו אמרה: „עתון לשקרים וכובים, להיתול ולהתנפ־לות, לחוצפה ועזות פנים, ללעג וקלס ולכל מרעין בישין". בן־יהודה וסילמן ענו לו ל„המדגדג" כ־איוולתו או כחכמתו, אולם לא פסקו, כמובן, גם להילחם זה בזה. בפורים 1911 היציאה חבורת „החירות" עתון ששמו „אחשדרפן".

באותו זמן יצא לאור עתון־הומור בשם „ויזתא" על־ידי צעירי המושבה רחובות. היה זה דבר מיוחד במינו, שכן עד אז לא הוציאה עדיין שום מושבה בטאון או עתון בדפוס. „ויזתא" נת־פרסם לפני שלושה חגי פורים בזה אחר זה, ואחר־כך נדחתה הוצאתו לקראת פסח ושמו נקרא „חד גדיא". צעירי רחובות הכריזו על עתונם שהוא „קובץ שנתי מוקדש לחוצפה, לעזות פנים, לתורת ולדרך ארץ, לשאלות מדיניות וציוניות, מעשיות ובטלניות, ארציות ואוניברסליות, יהדיות וישראליות, עבריות וערביות". כל הנוצאים שהם אקטואליים עד היום.

רחובות היתה מושבה לוחמת ותוססת. צעירים נודעו בחוצפתם, והם לחמו במוסדות הארץ ובאישיות ובכל מה שנראה להם כטעון תיקון. אז, כבימינו, היתה ירידה מן הארץ, אך שלא כבימינו, ארץ היעד היתה — אוסטרליה, ו„חד גדיא" פירסם מודעה:

לשכת המודיעין ביפו מתכבדת להודיע לצעירי המושבות ביהודה ובגליל כי לפי הידיעות האחרונות שקיבלה מ־אוסטרליה נמצאות עוד עגלות־יד אח־דות פנויות וכל צעיר משבע־עשרה ו־מעלה יוכל ללכת שם ולמלא תפקיד של מוכר־ירקות בעגלות ההן.

●● אהבה איטלקית

תנה בלהמת־העולם הראשונה והסנוניות הספ־ריתיות הראשונות היו עתוני־ההומור. בין כובשי הארץ נמצאו קצינים איטלקים נאים שכבשו גם את לב נשות תל־אביב. „העטלף", שיצא לאור בפורים 1919, פירסם שיר־לעג בעל חרוז חופשי על „הרו־מנים" של התל־אביביות עם האיטלקים. הגברת מכריזה לפני האיטלקי בפתח השיר: „על הזי תנות כבין אשכולות הענבים". והיא מוסיפה: „משנת ברוך תהיה לנו לפנות ערב, אז פיר לוהט מעין שיר יחן־דודים". והיא מספרת על ימי המלחמת העצובים ועל הכובשים המשחררים:

לא תדע לך איטלקי נחמד, מה היה לנו, נשי תל־אביב, השעמום. אנחנו היפהפיות כגיבורות ראינוע רק חמדנו, ויהי כי בא היום המקווה, על סוסי־חשמל בא הכובש ובחובו אש, על נשרי ברזל המריא ושט בספינות־אויר. נגן, נגן, בעל המנדולינה, ירעיפו טל־ענבים מיתריך, ואנחנו נאכל שוקולדה בתע־נוגים, וכעיני חתול אורבות בחשיכה, עיני הבעל זה הנשכח.

אינגו ידעים מיהו המשורר, אבל טיעוניו היו־צאים מן חלב מעוררים אצלי את החשד, שמא אף הוא מן הבעלים הנשכחים...

מאז, במשך עשרים שנה, החלו לצאת שפע של עתונים. המחברים, כאמור, רובם אלמונים, מחברים־לעת־מצוא, לעתים גרפומנים שאין להם מקום בבטאונים קיימים, אולם היו גם כמה וכמה עורכים, סופרים ועתונאים ידועים, שחוציאו עתונים בעלי רמה, כמו ישעיהו קרניאל, שכינת עצמו „עזמות", והוציא לאור במשך כמה שנים עתון ששמו „חדור־בן", שכותרתו היתה: „אמר עזמות — אין לך דבר העומד בפני הלצון".

על מה כתבו העתונים?

מאמרים ופליטונים ומערכונים ובדיחות, כמו (פרה אדומה, 1929):

תייר יחודי מאמריקה ביקר בירוש־לים אצל חכותל חמערבי, ראה שבדרך לכותל חרחובות צרים ומלוכלכים, חתרגז ושאל: חאם לא יכלו חציונים להעמיד את חכותל חחשוב חזח ב־רחוב נקי ובמקום יותר מתאים?

העתונים פירסמו מודעות רבות, חלקן חגדול בנוסח „מצחיק", כמו: „פועלי ירושלים, התאחדו! וכבסו את בגדיכם ולבניכם אך ורק במכבסת „הכובס".

או מודעות מחורזות:

אחשוורוש מלך טיפש חיח
הידעתם מדוע?
מפני שלא שתה כרמל מזרחי,
אלא מן המין חגרוע.

ותלונה על המסים, אז כחיום. רשימת התש־לומים שחייב לשלם חבר הסתדרות, מתוך „מהדו ועד כוש" 1934: מס הסתדרות, מס קופת חולים, מס המפלגה והעתונות, קרן חיסוד, קרן חקיימת, קרן חוסר העבודה, קרן שביתה, עזרה לפועלי אוס־טריה, מפעל ארלוזורוב, חתימה על „דבר", שקל, ממבי־אש מתנדבים, משען, עזרה לחולי שחפת, למען ארכיון תנועת העבודה, ועוד.

ומכתב למערכת:

אדוני העורך, חרשני להביע על־ידך את מחאתי חנמרצת נגד חמנהג ח־מקובל פח בארצנו, לכנות בשמי חת־מים וחישר כל מטומטם, כל טיפש ואידיוט, כל עצל ונרפח. וחנני מודיע בזח כי מחיום וחלאח אוחז בכל ח־אמצעים נגד אלו חמחללים את כבודי ושמי חטוב. בכבוד וחוקרח — חמור.

העתונים פירסמו מאריזיות רבות של כתיבתם של הסופרים והמשוררים הידועים. „מסתמא" עותב שיר בנוסח שלונסקי:

חתולים מיבבים בלי סתיו,
מבכים את חאין,
אי מישחו נבח!
חב!
ומישחו צלע אל בית חיין.

●● רכילות אישית

ישעיהו קרניאל היה כל השנה עתונאי ב„דוור חיום". לקראת חפורים לבש את מסכת ח„עזמות" תוציא לאור את „חדורבן". ב־1962 הוא מפרסם שיר על צעירות השכונות הדרומיות בירושלים, המ־טיילות עם קצינים אנגלים רעם ערבים עשירים משמונת קטמון:

שלום לך, חמדתי, כמאח־שערים,
אילת חשחר מבתי חאונגרים!
מדי זכרי בך, ראשי סחרחר מאחבח
וגרוני ניחר, בבשרי שלחבח.
כאשר בשבת קודש ב„בריסטול"
את רוקדת
או עם ערבי את נוסעת לקטמון,
או במסדרון „ציון" עם „פוליס"
בריטי עומדת,
אני בוער מקנאח, לבי דופק כשעון.
יותר מתוקח את מחלוות,
נחמדח וחשוקח
כולך אהבה.
חבל רק שלפעמים
בעד בקבוק בשמים
את שוכחת עם ואל
ונמכרת... לעזאזל!

עתוני־פורים עוסקים אף ב„רכילות" על אישי חתרץ. ב־1919 מסופר על אהרון אתרונסון, מגלת „אם הח־יטה", שביקר בארצות־חברית: „חאגרונום אתרונסון גילח באחד מאולמי הריקוד באמריקח על חזח אחת הרוקדות, פרח חדש, אשר לפי דעתו חוא ממשפחת חיטת קדומים".

ואפילו נגד ביאליק יוצא העתון, „הדרבן" של שנת 1925 סתוב:

בית חמסחר חדד ושות' מודיע שקיבל מאת חמשורר חלאומי שלנו חזמנח למרצפות מאיטליח, שבחן רוצח ח־משורר לפאר את ביתו חחולך ונבנח בתל־אביב.

בית חמסחר עונח לביאליק במכתב תודח ו־אומר, כי מאחר ששמו מפורסם בכל חמדינות לא רק כמשורר אלא גם כסוחר, חוא מציע לו לקבל על עצמו להיות סוכן בית־המסחר בתל־אביב...

המשורר טשרניחובסקי, בעל רעמת השיער חפרועח, חעיניים חשובבות חחשפם חגדול, חית מפורסם בנחייתו אחרי נשים. העתון „חחטאים חללו" מספר:

חמשורר ש. טשרניחובסקי חפתיע את חקונגרס ח־17 בביקורו. אולם בבואו לבאזל קרח לו מקרח אנושי מאוד. חוא עשח חכרח עם יפחפיח בלונדי־נית, חגברת ג'ניח, חתאחב בח, וכפי שמוסרים, חסתובב בחברתח יומם ו־ליילח בבתי־חקפח ובבתי־שעשועים של באזל חעיר. כאשר חזר לארץ, צילצל אליו ד"ר ש. רבינוביץ ושאל: מח דעתך על חקונגרס? חשיב טשרניחו־בסקי: לו יכולתי לחביע את דעתי על חקונגרס בצבעים, חייתי אומר שח־קונגרס חיח בלונדיני.

וכמובן, העתונים לחמו במפלגות ובמוסדות, ועסקו בבעיות הציבוריות שעמדו באותם ימים על חפרק, ונכנסו לפרטי־פרטים, וקשה לנו לפעמים להבין כיום במה מדובר ולמי מרומז. עתונים שיצאו על־ידי אנשי חשמאל חתקיפו את חימין. ועתוני ח־ימין חתקיפו את חשמאל וכולם יחד התקיפו את חאנגלים.

שנות השלושים חגיעו לסופם. בקיץ 1939 יצא לאור שבועון לסטירה בשם „עגל ההחב" („במת ציבורית להצלפה") שאחד מעורכיו הוא אריח דיסנצ'יק, מי שיהיח בעתיד עורך „מעריב". המלחמח חגדולח פורצח. עתוני חחומור פוסקים לצאת לבד מ„סיכות", חמבקש כל שבוע לחזיק את בני ארץ־ישראל חדואגים, בקצת חומור ובמעט חיוכים.

מאת שלמה שבא

פעם היה הומור בארץ: עשרות עתונים שיצאו לאור בקביעות ניסו להצחיק, עשו מלחמות, ואף ערכו חשבונות – והכל על דרך ההומור והסאטירה

עתוני־פורים ישנים: „המצ־ליף", „אזני המן" ו„הקומ־קום המקשקש" — רק ח„סיכות" חמשיכו לדקור לאחר פרוץ מלחמת העולם השניה